

УДК 351.84
JEL H 550

Воротін В. Є., д-р наук держ.упр., проф.
Інститут законодавства
Верховної Ради України
Демчак Р. Є., канд. наук держ.упр., ГО
"Захисту прав споживачів
фінансових послуг"

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена науково-теоретичному аналізу механізму соціального захисту населення України та законопроектної бази парламенту з питань соціальної політики.

Ключові слова: соціальний захист, державне регулювання, державне управління, глобалізація.

Сучасна соціально-економічна ситуація свідчить про, що країни з різним рівнем розвитку ринкових відносин, у тому числі й Україна, ввійшли в друге десятиріччя XXI ст. у глибокому кризовому стані. Системна криза вразила всі підсистеми життєдіяльності – політичну, безпекову, управлінську, економічну, соціальну та духовну. Суттєво поглиблюється нерівність між бідними та багатими країнами. В сучасній світовій системі гостро постала проблема модифікації державних економічних, безпекових і соціальних стратегій, вироблення кардинально нових систем державного управління та регулювання національних господарських систем. Такі системи повинні забезпечувати необхідний баланс між економічною ефективністю, колективною безпекою та соціальною справедливістю, між стимулюванням регіонального розвитку та підтримкою соціально вразливих верств населення, між державним регулюванням і управлінням та самоорганізацією економічно активного населення.

Механізм модернізації державної політики у сфері соціального захисту населення України детермінований тим, що феномен соціального захисту населення має бути переосмислений у контексті переформатування світової економічної та політичної системи за умов глобалізації та нових викликів регіональних проблем. Незважаючи на створення в Україні певних інституційних механізмів функціонування системи соціального захисту населення та спроб глибокого реформування економіки України протягом останнього періоду, означена система потребує оновлення. Практично за

всіма найважливішими показниками світового цивілізаційного розвитку Україна продовжує перебувати на небезпечній межі. Тому важливо здійснювати кардинальні заходи з метою покращення соціальної ситуації. Вітчизняні науковці та практики вважають, що подолання системної кризи в Україні можливе через модернізацію суспільства і передусім через модернізацію економіки та модернізацію соціальної сфери [1].

Соціальне спрямування державного управління має виконувати важливу роль у забезпеченні розвитку національної господарчої системи та створювати механізми захисту та стимулювання економічної активності працездатного населення для забезпечення гідного життя всього суспільства. Негативні наслідки соціально-економічних перетворень, які відбуваються без необхідних запобіжних механізмів, призвели до різкого падіння життєвого рівня більшості населення України. Існуюча система соціального захисту, створена ще за радянських часів, більше не відповідає вимогам сьогодення. З іншого боку, особливості сучасного соціально-економічного стану України не дозволяють автоматично перенести ті чи інші заходи у сфері соціального захисту населення, які з успіхом функціонують у розвинених країнах Західної Європи та Америки, країнах азіатсько-тихоокеанського регіону. Такий стан потребує дослідження теоретико-методологічного обґрунтування процесів модернізації державної політики у сфері соціального захисту населення України, її напрямів, механізмів і пріоритетів.

Актуальність такого наукового пошуку підтверджується також зв'язком з державними документами та науковими програмами, такими як Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році", Програма економічних реформ на 2010–2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава", Нових соціальних ініціативах Президента України, Національній доповіді "Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015" тощо.

Означимо, що Конституцією України встановлено право кожної людини на гідні умови її життя, що включає зокрема право на соціальний захист. Також Основний Закон України закріплює, що усі люди є рівні у своїй гідності та правах.

Проте на сьогодні зазначені права громадян України порушуються. Так, станом на 01.01.2014 року в Україні налічувалось 13639,7 тисяч пенсіонерів, які отримують різні види пенсій на підставі певних законо-

Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2014. – №2 (29)

давчих актів. Левова частка зазначених осіб (10501,4 тисяч пенсіонерів) отримує пенсію за віком, середній розмір якої становить 1464,33 грн. При цьому трудовий стаж багатьох з цих осіб перевищує 50 років, що на жаль, не гарантує гідного пенсійного забезпечення. Водночас певні категорії населення маючи значно менший стаж роботи отримують в рази вищі пенсії. Так, наприклад, довічне грошове утримання суддів станом на 01.01.2013 року отримували 1362 особи. Середній розмір такого утримання 7835,83 грн.

Нині розмір мінімальної пенсії за віком прирівнюється до розміру прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність, що з 01.01.2013 року становить 894 грн., а з 01.12.2013 становитиме 949 грн. Дане матеріальне забезпечення не відповідає нормам Конституції України, за якими людині гарантується право на гідні умови життя. Максимальний же розмір пенсії на сьогодні не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, встановлених для осіб, які втратили працездатність, що станом на 01.01.2013 року становить 8940 грн. Така велика різниця в матеріальному забезпеченні, гарантованому державою, є соціально несправедливою та такою що порушує конституційне право громадян на рівність у правах та гідності.

Конституційний Суд України в своєму рішенні від 26.12.2011 року у справі № 1–42/2011 вказує на те, що одним з визначальних елементів у регулюванні суспільних відносин у соціальній сфері є додержання принципу пропорційності між соціальним захистом громадян та фінансовими можливостями держави, а також гарантування права кожного на достатній життєвий рівень. У зв'язку з цим вбачається необхідність у зменшенні соціально несправедливого розриву у розміру пенсій задля забезпечення умов для гідного існування всіх громадян України.

Таким чином у соціальній державі система соціального захисту відіграє важливу роль у забезпеченні життєдіяльності населення та покликана зменшити рівень бідності в суспільстві через забезпечення соціальної справедливості, а також утворювати механізми дійсного забезпечення рівних прав населення та додержання принципу пропорційності між можливостями держави та соціальним захистом громадян.

Відзначимо, що Законопроектна база парламенту з питань соціальної політики за 2013 р. була спрямована на захищеність і вдосконалення механізму захисту різних верств населення.

Зокрема, на підвищення рівня правової захищеності громадян України та їх сімей, усунення системних обставин, які призводять до порушення прав направлений проект Закону України про внесення змін до Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" (реєстр. № 2222а від 04.06. 2013р.), яким передбачається збереження у людини і після її смерті статусу, категорії або інвалідності та причинного зв'язку з Чорнобильською катастрофою.

Проект Закону України про внесення змін до статті 23 Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття" (реєстр. № 2232а від 05.06.2013р.) містить пропозицію про повернення у частину другу статті 23 норми, якою встановлюються мінімальні гарантії у випадку безробіття для застрахованих осіб на рівні не нижче прожиткового мінімуму для працездатних осіб, які були вилучені із цього закону під час прийняття нової редакції Закону України "Про зайнятість населення".

Гарантування права на освіту дітей, батьки яких є інвалідами 1 або 2 групи, передбачено проектом Закону України про внесення змін до Закону України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" (реєстр. № 2273а від 07.06.2013р.) Пропонується внести зміни до ст. 22 Закону, якими закріпити за наявності інших рівних умов переважне право зазначеної категорії дітей на зарахування до вищих навчальних закладів I–IV рівні акредитації та професійно-технічних навчальних закладів.

Проект Закону України про внесення змін до ст. 12 Закону України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" (реєстр. № 2274а від 07.06.2013р.) передбачає новий порядок включення за зверненням уповноважених представників всеукраїнських громадських організацій інвалідів, їх спілок до складу колегій і консультативно-дорадчих органів центральних органів виконавчої влади.

У законопроекті про внесення змін до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" (реєстр. № 2294а від 13.06.2013р.) пропонується відновити положення Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", що діяли до жовтня 2011 року, і встановити вік виходу на пенсію після досягнення 60 років для чоловіків та 55 років для жінок за умови наявності страхового стажу не менше 15 років; мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 25 років, а у жінок 20 років страхового стажу; право

Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2014. – №2 (29)

на призначення пенсій по інвалідності в розмірі пенсії за віком, обчисленої відповідно до статей 27 і 28 цього Закону за наявності у непрацюючих інвалідів II і III груп – у чоловіків 25, а у жінок – 20 років страхового стажу за їх вибором.

Відповідно до проекту Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення контролю за здійсненням державної соціальної політики" (реєстр. № 2307а від 17.06.2013р.) потребує внесення змін Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття", "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності", "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" стосовно порядку формування та затвердження бюджетів фондів та представлення звітів про їх діяльність.

З метою удосконалення законодавства, норми якого регулюють та встановлюють особливості правового регулювання трудових відносин посадових осіб правоохоронних органів, проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів" (реєстр. № 2308а від 17.06.2013р.) пропонує внести відповідні зміни до Законів України: "Про прокуратуру України", "Про Службу безпеки України", "Про міліцію".

На запровадження єдиних та соціально справедливих умов оплати праці працівників фондів соціального страхування спрямовані положення законопроекту "Про внесення змін до деяких законів України з питань загальнообов'язкового державного соціального страхування" (реєстр. 2315а від 18.06.2013р.). Пропонується законодавчо закріпити повноваження Кабінету Міністрів України щодо визначення граничної чисельності працівників органів фондів соціального страхування, умови оплати праці та схеми їх посадових окладів.

Проект Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення виконання державних зобов'язань перед інвалідами України" (реєстр. № 2332а від 18.06.2013 р.) передбачає внесення доповнень до Законів "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" та "Про цінні папери та фондовий ринок", які мають активізувати виконання державою своїх зобов'язань перед інвалідами та іншими соціально-незахищеними громадянами України.

Посилення рівня соціального захисту військовослужбовців, які брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, та поновлення

їх соціальних прав пропонують положення законопроекту про внесення змін до статті 59 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" (реєстр. № 2409а від 21.06.2013р.) Поновленню підлягають раніше скасовані учасникам ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС з числа військовослужбовців 10-відсоткової надбавки до пенсії для ліквідаторів 1 категорії та 5-відсоткової надбавки – для ліквідаторів 2 та 3 категорій.

Проектом закону України про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення молоді першим робочим місцем (реєстр. № 2413а від 21.06.2013 р.) пропонується врегулювати порядок реалізації додаткових гарантій у сприянні працевлаштуванню молоді, шляхом внесення змін і доповнень до Законів України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні", "Про зайнятість населення" та у Кодекс законів про працю України стосовно порядку забезпечення молоді першим робочим місцем.

З числа зареєстрованих у парламенті законопроектів увагу експертів привертають, насамперед, проекти, норми яких спрямовано на посилення соціальних гарантій інвалідів і інших мало захищених верств населення та щодо посилення соціального захисту дітей і підтримки сімей з дітьми.

Зокрема, проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвалідів" (№ 3640 від 19.11.2013 р.) розроблений з метою захисту інвалідів від обмеження їх прав за ознакою інвалідності шляхом внесення змін до Закону України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" та Кримінального кодексу України. Законопроектом пропонується в статті 2 Закону України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" уточнити нормативні акти, які містять визначення терміну "дискримінація за ознакою інвалідності", зокрема, окрім Конвенції ООН про права інвалідів, пропонується додати посилання і на Закон України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні". Законопроектом пропонується конкретизувати умови кримінальної відповідальності такою ознакою, як інвалідність.

Законопроект "Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми" (3651 від 20.11.2013 р.) спрямований на удосконалення механізму забезпечення прав дітей в Україні, зокрема права на виховання у сім'ї, шляхом розвитку соціальних послуг з підтримки сімей з дітьми на рівні громади,

Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2014. – №2 (29)

механізмів прийняття рішень в найкращих інтересах дитини та державної підтримки сімей з дітьми, які потрапили в складні життєві обставини. Означений законопроект передбачає внесення змін та доповнень до 9 чинних законів України та приводить деякі їх положення у відповідність до Конвенції ООН про права дитини, посилює їх спрямованість на попередження соціального сирітства, на забезпечення права кожної дитини виховуватись в сім'ї, перш за все, в рідній; визначає повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо розвитку соціальних послуг з підтримки сімей з дітьми, які потрапили в складні життєві обставини, створює правові підстави для тимчасового влаштування дітей в сім'ї патронатних вихователів і запровадження послуги "сімейного патронату".

Вважаючи на актуальність запропонованих до розгляду парламентом законопроектів, на думку експертів Інституту Законодавства Верховної Ради України та за результатами розгляду у першому читанні законопроекти можуть бути прийнятий за основу.

Початок 2014 року означений цілим рядом законопроектів, які спрямовані на модифікацію системи регулювання та управління соціальним захистом населення України. Сьогодні зареєстровано на рівні двох десятків оновлених і доопрацьованих проектів Законів України та ведеться ретельна робота щодо модифікації всієї системи державного управління та регулювання соціальним захистом населення України.

Література:

1. *Кравченко М. В.* Модернізація державної політики у сфері соціального захисту населення України: Автореф. дис. д.держ.упр.: 25.00.02/Кравченко Мілени В'ячеславівни, НАДУ, К. 2013. – 36 с.

Reference:

1. *Kravchenko M. V.* Modernizatsiya derzhavnoyi polityky u sferi sotsial'noho zakhystu naseleynna Ukrainy: Avtoref. dys. d.derzh.upr.: 25.00.02/Kravchenko Mileny V'yacheslavivny, NADU, K. 2013. – 36 s.

Надійшла до редколегії 27.02.14

Воротин В. Е., д-р наук гос.упр., проф.
Институт законодательства ВС Украины,
Демчак Р. Е., канд. наук гос.упр.
ОО "Защита прав потребителей финансовых услуг"

**СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА НАСЕЛЕНИЯ
КАК ОБЪЕКТ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
И УПРАВЛЕНИЯ В УКРАИНЕ**

Статья посвящена научно-теоретическому анализу механизма социальной защиты населения Украины и законопроектной базы парламента по вопросам социальной политики.

Ключевые слова: социальная защита; государственное регулирование; государственное управление; глобализация.

**Vorotin V., Ph. D. in public administration, Professor
Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine
Demchak R., Ph. D. in public administration,
Consumer Protection Financial Services**

**SOCIAL WELFARE AS OBJECT OF GOVERNMENT REGULATION
AND CONTROL IN UKRAINE**

Mechanism of modernization of public policy on social welfare Ukraine determined that the phenomenon of social protection must be redefined in the context of reformatting the global economic and political system under the conditions of globalization and the new challenges of regional problems. Despite the creation in Ukraine of certain institutional mechanisms of social protection and attempts to deep economic reforms in Ukraine in the last period designated by the system needs to be updated . Almost all of the world 's main indicators of civilization development in Ukraine continues to be a dangerous limit. It is therefore important to implement drastic measures to improve the social situation. Domestic scholars and practitioners believe that overcome the systemic crisis in Ukraine is possible through the modernization of society and especially through the modernization of the economy and the modernization of social sphere. The article is devoted to the research and analysis mechanism of social protection in Ukraine

Keywords: social protection; government regulation; governance; globalization.